

ב"ה

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • אגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תשפז

ערב שבת-קודש

פרשת שופטים

א' באלול ה'תשס"ט

שנת הקהל

יוצא-לאור על-ידי

מכון ליובאוויטש שעל-יד

צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו – המרכז

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

א' באלול ה'תשס"ט – ח' באלול ה'תשס"ט

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	א' באלול	הלכות איסורי ביאה פרק יח-כ.	הלי ברכות פרק ג.	מל"ת קסא. קסב. מ"ע לח. מל"ת קס. קנח. קנט.
ש"ק	ב' באלול	פרק כא-כב. הלכות מאכלות אסורות.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ד.	מל"ת שנג. מ"ע קמט.
א'	ג' באלול	פרק ב-ד.	פרק ה.	מ"ע קנ. קנא. קנב. מל"ת קעב. קעד.
ב'	ד' באלול	פרק ה-ז.	פרק ו.	מל"ת קעג. קעה. קעו. קעז. קעח.
ג'	ה' באלול	פרק ח-י.	פרק ז.	מל"ת קעט. קפ. קפח.
ד'	ו' באלול	פרק יא-יג.	פרק ח.	מל"ת קפא. קפב. קפד. קפה. קפג.
ה'	ז' באלול	פרק יד-טז.	פרק ט.	מל"ת קפו. קפט. קצ. קצא. קצב.
ו'	ח' באלול	פרק יז. הלכות שחיטה.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק י.	מל"ת קצג. קנג. קצד. מ"ע קמו.

זמני השבוע *

צאת הכוכבים	שקיעת החמה***	מנחה גדולה	חצות היום והלילה	סוף זמן ק"ש	זריחת החמה	זמן ציצית ותפילין	עלות השחר**		תאריך
							72 ד' לפני הזריחה	120 ד' לפני הזריחה	
7.43	7.18.0	1.16	12.44	9.24	6.14	5.16	4.52	3.58	ו', א' באלול
7.42	7.16.8	1.16	12.43	9.25	6.14	5.16	4.53	3.59	ש"ק, ב' באלול
7.41	7.15.6	1.16	12.43	9.25	6.15	5.17	4.54	4.00	א', ג' באלול
7.40	7.14.5	1.15	12.43	9.25	6.15	5.18	4.55	4.01	ב', ד' באלול
7.39	7.13.3	1.15	12.43	9.25	6.16	5.19	4.56	4.02	ג', ה' באלול
7.37	7.12.1	1.15	12.42	9.25	6.17	5.20	4.56	4.03	ד', ו' באלול
7.36	7.10.9	1.14	12.42	9.25	6.17	5.20	4.57	4.04	ה', ז' באלול
7.35	7.09.7	1.14	12.42	9.26	6.18	5.21	4.58	4.05	ו', ח' באלול

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
 ** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
 *** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"י בסידורו (יסדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדה"י שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	צה"ש	דה"נ	צה"ש	דה"נ	צה"ש	דה"נ	צה"ש	דה"נ
שופטים	7:53	6:41	7:56	6:56	7:56	6:48	7:56	6:58
כי תצא	6:41	6:41	6:41	6:41	6:41	6:41	6:41	6:41

עורך ראשי: מנחם מענדל ברוד • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף-יצחק אולידורט

מו"ל: מכון ליובאוויטש שעל-יד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז

יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונוב

כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169

ISSN 0793-7474 אינטרנט: www.chabad.org.il דואר אלקטרוני: chabad@chabad.org.il

שום תשים עליך - רב!

מדוע בקשת בני-ישראל משמואל להמליך להם מלך לא היתה רצויה? • פעולתו העיקרית של המלך היא להעלות את העם לדרגות שלמעלה מהשגתו • כאשר חסרה יראת שמים, לא ניתן להמתין עד שיגיעו לביטול הראוי, ויש צורך גם בדרגה הנמוכה במלך • ההוראה בימינו: כל אחד ואחד צריך רב שיורה לו דרכו גם במצבים נמוכים • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

ב. בחסידות⁷ מבורא בזה, שהמכוון במינוי מלך הוא בשני אופנים (זה למעלה מזה):

א) טעם פשוט, כי (בלשון המשנה⁸) "אלמלא מוראה (של מלכות) איש את רעהו חיים בלעו" - שהמלך ינהיג ויפעל שהנהגת אנשי המדינה תהיה כראוי. אפילו כאשר השכל מבין שצריכים להתנהג כרבעי, אין זה מספיק, כיוון ש"העין רואה והלב חומד וכו"⁹ - ולכן יש צורך ביראת המלך, שפועלת שיתנהגו בדרך הישר.

ב) כאשר המצב הוא שהמוח שליט על הלב בתמידיות - אין הכרח במינוי מלך לעניין האמור; אבל, ישנם עניינים כאלה שהעם אין לו דעת להבין כיצד צריכים להתנהג בהם, אלא רק המלך - מצד מעלתו ש"משכמו ומעלה גבוה מכל העם"¹⁰ - מבין אותם, ונותן פקודות כיצד להתנהג, ואנשי המדינה עושים כן בגלל ציווי המלך.

וזהו עניין מינוי מלך (בפנימיותו ובשרשו) אצל עם ישראל - שהאדון והמלך שלהם הוא הקב"ה¹¹,

א. בנוגע¹ לעניינו של מלך - שהוא הקורא פרשיות התורה בהקהל - אודותיו נאמר² "שום תשים עליך מלך" - ידועה השאלה³:

כאשר בני-ישראל ביקשו משמואל הנביא "תנה לנו מלך", היה מאד לא מרוצה מזה⁴, וגם הקב"ה אמר לו "כי אותי מאסו גו"⁵. - ולכאורה, הרי זו מצוה שהקב"ה ציוה לישראל? ובפרט על-פי מאמר חז"ל⁶ "ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך כו" - שמזה מובן שזוהי מצוה נעלית ביותר, ואפילו מהמצות התלויות בארץ.

וגם, אם תביעתם למלך באותו זמן היתה דבר בלתי רצוי - למה ציוה אז הקב"ה לשמואל הנביא לוותר לבני-ישראל ולמנות להם מלך?

(1) שיחה זו נדפסה בלקו"ש חכ"ד ע' 104 ואילך, ובמהדורה זו ניתוספו - בחצאי ריבוע, ובהערות - כו"כ פרטים מהנחה בלתי מוגה (המור"ל).

(2) פ' שופטים יז, טו.

(3) אברבנאל פ' שופטים "הספק העשירי". ושם לאח"ז מביא תי' כו"כ מפרשים, עיי"ש. כלי יקר פ' שופטים עה"פ. רד"ק שמואל"א ח, ה. וראה סנהדרין כ, ב. רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ב. ועוד.

(4) ש"א שם, ו. וראה שם יב, יב ואילך.

(5) שם, ז.

(6) סנהדרין שם. ספרי פ' ראה (יב, יו"ד). ועוד. רמב"ם ריש הל' מלכים.

(7) סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"א ופ"ג, ע"ש באורך (בהבא לקמן ס"ב-ד).

(8) אבות פ"ג מ"ב.

(9) פרש"י שלח טו, לט.

(10) שמואל"א ט, ב. ונתבאר באוה"ת וירא (כרך ד) תשסד, ב. שם שה"ש (כרך ב) ע' תיד-טו. ועוד.

(11) כמ"ש (שמואל"א יב, יב) "ה' אלקיכם מלככם", וכפי

ממשיך ומשפיע אותם לעם ישראל, ועניין זה פועל בהם שתהיה אצלם גם דרגא נעלית יותר ביראה וביטול - ביטול שלמעלה מהבנתם והשגתם.

ג. ובפרטיות יותר:

בעניין היראה - יש (בכללות) ב' דרגות: (א) יראה תתאה, שעליה אמרו "אם אין יראה אין חכמה", (ב) יראה עילאה, שעליה אמרו¹⁸ "אם אין חכמה אין יראה", היינו, שתחילה צריך להיות עניין החכמה - לימוד התורה, ועד לדרגא היותר נעלית בחכמה, ולאחרי זה ועל-ידי זה יכולים לבוא ליראה עילאה.

ועניין זה מודגש אצל המלך הראשון - משה רבינו, עליו נאמר¹⁹ "ויהי בישרון מלך", שענינו - תורה, "משה קיבל תורה מסיני ומסרה כו"²⁰ לכל בני-ישראל, אשר, להיותו נשמה כללית שכולל את כל נשמות ישראל, הרי הוא ממשיך ומשפיע להם עניני התורה, כולל גם עניינים נעלים ביותר בתורה, שמצד עצמם הם למעלה מהשגתם של בני-ישראל, ולכן יש צורך בפעולתו של משה רבינו - מצד עניין המלכות שבו - להמשיכם אצל בני-ישראל, ועל-ידי זה נפעל אצלם גם עניין היראה שלמעלה מהחכמה, יראה עילאה.

ולחוסף ולהעיר, שגם כאשר מדובר אודות פעולת המלך - משה רבינו - בהמשכת היראה עילאה, לאחרי הקדמת החכמה כו', הנה גם השפעת הגשמיות של בני-ישראל נמשכת על-ידו.

והעניין בזה - שהתורה (ענינו של משה רבינו) היא ה"צינור" שעל-ידו נמשכים כל ההשפעות בעולם, כמו שכתוב²¹ "אם בחוקותי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה²² - "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'".

וכפי שמצינו בדורו של משה שכל עניני השפע לישראל, כולל גם השפעת בשר, הוצרכה להיות על-ידי משה רבינו דווקא:

כאשר בני-ישראל ביקשו בשר, ומשה רבינו אמר

והמלך בשר ודם שנתמנה, הוא הממוצע שמגלה מלכותו יתברך לבני-ישראל:

בני-ישראל מצד עצמם - מאמינים, מבינים ומרגישים שהחיות שלהם נמשכת ובהא (ממלכותו של) הקב"ה, ועניין זה צריך לעורר אצלם את הביטול להקב"ה. אבל כאשר הם נמצאים במצב כזה שחסר אצלם ביטול זה - זקוקים הם למלך בשר ודם, שעל-ידי מורא מלכותו וכו' נפעל אצלם יראה וביטול למלך מלכי המלכים הקב"ה¹².

והעניין בזה:

המלך - בד בבד עם גודל ותוקף מציאותו, נרגש אצלו ביותר הביטול להקב"ה "כעבדא קמי מריה"¹³, עד כדי כך שאינו מציאות לעצמו כלל, כמודגש בדברי הגמרא¹⁴ בנוגע לפרטי החילוקים באופן הכריעה בתפלה, ש"המלך כיוון שכרע שוב אינו זוקף". ועניין זה מתבטא גם במשך כל היום - בספר תורה ש"יוצאה ונכנסת עמו" ש"עושה אותה כמין קמיע ותולה בורעו"¹⁵.

וזהו תוכן הצייוני "שום תשים עליך מלך", "שתהא אימתו עליך"¹⁶ - שאימת המלך, היינו, יראתו וביטולו להקב"ה, תימשך אצל כל בני-ישראל, שגם אצלם יהיה עניין היראה והביטול להקב"ה¹⁷.

אבל כאשר בני-ישראל הם כדבעי, וישנו אצלם עניין הנ"ל בביטול לאלקות מצד עצמם - אזי החידוש של (מינוי) המלך באופן נעלה יותר: המדריגות באלקות שבני-ישראל מצד עצמם אינם יכולים להגיע אליהם, להיותם למעלה מהשגתם - הנה המלך (שמצד מעלתו יש לו השגה גם בהם)

שאומרים "אנו עמך ואתה מלכנו", ועד כדי כך, שהקב"ה מבקש מבני "ר"ה טז, סע"א. וש"נ) "אמרו לפני מלכיות . . . כדי שתמליכוני עליכם" (כיוון ש"אין מלך בלא עם" (נסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' קמ הערה 86)), ועי"ז שהקב"ה נעשה "מלך ישראל", נמשכת מלכותו של הקב"ה גם בכל העולם (מהנחה בלתי מוגה).

12) ובדרגא זו, הצורך בעניין המלכות הוא כדי לשלול את הענין ד"איש את רעהו חיים בלעו" - שה"איש", "איש שדה" דלעו"ז, לא יבלע ח"ו את "רעהו", איש דקדושה (מהנחה בלתי מוגה).

13) שבת י"ד, רע"א.

14) ברכות לד, רע"ב.

15) סנהדרין כא, ב.

16) שם כב, א (במשנה). וש"נ.

17) מהנחה בלתי מוגה.

18) אבות פ"ג מ"ז. וראה תניא ספכ"ג. רפמ"ג.

19) ברכה לג, ה.

20) אבות רפ"א.

21) ר"פ בחוקותי.

22) תו"כ ופרש"י עה"פ.

את רעהו חיים בלעו" – שזה מורה שהיתה חסרה אצלם הדרגא דיראת שמים שצריכה להיות אצל בני ישראל מצד עצמם. ולכן אמר הקב"ה "כי אותי מאסו גו" – חסר אצלם יראת שמים.

ומובן, שאף-על-פי-כן "וויתר להם" הקב"ה וציוה למנות מלך – כי, כאשר אצל יהודי חסר ביראה, מאיזו סיבה שתהיה, הרי אף-על-פי שצריך הוא לבד לבוא ליראה וביטול, ללא השפעת המלך, מכל מקום, אי אפשר להמתין, ועד אז יהיה חסר-שלום יהודי ללא יראת שמים³⁰; צריך הוא תיכף למנות עליו מלך שיפעל אצלו עניינים הנ"ל, ואחר כך במשך הזמן

"מאין לי בשר"²³, וכמבואר בחסידות²⁴ שמצד גודל מדרגתו של משה רבינו לא היה יכול לצמצם את עצמו בהשפעת בשר – אמר לו הקב"ה "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל גו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתני עליהם גו"²⁵, והיינו, שאף שההשפעה היתה באמצעות שבעים הזקנים, מכל מקום, הוצרכה להיות מרוחו של משה דווקא²⁶.

ולכאורה אינו מובן: כיוון שמשו רבינו עומד במעמד ומצב שאינו יכול לצמצם את עצמו בהשפעת בשר, ומה גם ש"בשר שאלו שלא כהוגן"²⁷ – למה הוצרכה להיות השפעת הבשר מרוחו של משה

אפילו כאשר השכל מביין שצריכים להתנהג כדבעי, אין זה מספיק, כיוון ש"העין רואה והלב חומד וכו'" – ולכן יש צורך ביראת המלך, שפועלת שיתנהגו בדרך הישר

יבוא לדרגת הביטול והיראה מצד עצמו, ועד גם לדרגות דסוג הב' – על-ידי מלך, כנ"ל.

ה. מכל עניין יש להפיק הוראה בעבודת ה':

אף-על-פי שבזמן הגלות אין מלך – אמרו חז"ל³¹ "מאן מלכי רבנן". כשם שישנה מצוה של מינוי מלך, על דרך זה יש ליהודי ציווי של מלכי רבנן – "עשה לך רב"³².

ובזה יש הוראה מעניין הנ"ל:

ישנם החושבים שבנוגע לעניינים נמוכים יכולים הם בעצמם להביין ולהחליט, ובמילא אינם צריכים לשאול אודותם אצל "רב".

המשנה אומרת "עשה לך רב", כל יהודי צריך שיהיה לו רב – ואילו הם חושבים שהכוונה בזה

דווקא, ולא היתה יכולה להיות רק על-ידי הזקנים? אך העניין הוא – לפי שכל ההשפעות הם על-ידי צינור התורה, שנמשך על-ידי משה רבינו, שהוא הנשיא והמלך, "אשר יוציאם ואשר יביאם" גם בנוגע לענייניהם הגשמיים¹⁷.

ד. על-פי זה יתורצו שאלות הנ"ל:

שמואל הנביא רצה שמצבם של בני-ישראל יהיה באופן שיעמדו בביטול לאלקות מצד עצמם, ללא צורך במלך, והמלך יפעל אצלם את הדרגא היותר נעלית של ביטול ויראה (בכלל – יראה עילאה)²⁸;

אבל בני-ישראל ביקשו "מלך לשפטנו ככל הגוים"²⁹ – מלך שיפעל אצלם שלילת העניין ד"איש

(23) בהעלותך יא, יג.

(24) ראה לקו"ת בהעלותך לא, ג. לג, ב. סה"מ תר"ס ע' קיב. סה"מ קונטרסים ח"ב שלג, ב. ועוד.

(25) בהעלותך שם, טו-יז.

(26) סה"מ שם.

(27) פרש"י בשלח טז, ח.

(28) כמו בדורו של משה, "דור דעה" (ראה ויק"ר פ"ט, א. במדב"ר פ"ט, ג. וש"נ). – (מהנחה בלתי מוגה).

(29) שמואל-א ח, ה. ועד"ו שם, כ. – ומש"נ כפ' שופטים (שם),

(ד) "אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי" – ראה

רמב"ן שם, דמש"נ "אשימה עלי גו" הוא "מרמיותיו על העתידות שכן הי' כששאלו להם כו", אבל אי"ז מעלת ענין המלוכה כפי שצ"ל ע"פ תורה.

(30) כמו בהמה מדברית ("א נאֹוֹאָטְנֵע בהמה") שאין עלי' בעה"ב (שיחת ליל א' דחה"ס תש"ה (סה"ש תש"ה ע' 34

(מהנחה בלתי מוגה)).

(31) ראה גיטין ספ"ה.

(32) אבות פ"א מ"ו ומט"ז.

ויגיעה - עליו להתייגע ולחפש³⁷, עד שימצא "רב". כי, על עצמו אסור לו לסמוך³⁸, ובהכרח שיהיה לו "רב". ו"גיעת ומצאת"³⁹ - אם יתייגע ויחפש באמת, ימצא "רב"⁴⁰.

וה"רב" ילמד וישנן ("איינלערנען") עמו את הפרשיות שהמלך היה קורא בהקהל - שמע והיה אם שמוע וכו', שעניינם קבלת עול מלכות שמים כו', ולאחרי שיעורר אצלו את הדרגא התחתונה של ביטול וקבלת עול, ימשיך עליו גם את המדרגה הנעלית - יראה עילאה. ולכל הנ"ל שייכות מיוחדת לעקבתא דמשיחא, ערב ביאת משיח צדקנו - שענינו⁴¹: רב (ילמד תורה לכל העם, אפילו לאבות ומשה רבינו⁴²) ומלך - מלכא משיחא.

(משיחת י"ט תשרי, ג' חוה"מ סוכות, ה'תשי"ג.
תורת מנחם כרך ז, עמ' 68-73, בלתי מוגה)

וראה לקו"ת בחקותי מח, א.

(37) ואם אינו מוצא בשכונתו - עליו לכתת את רגליו ולחפש בשכונה אחרת (מהנחה בלתי מוגה).

(38) כמחז"ל (אבות פ"ב מ"ד) אל תאמין בעצמך.

(39) מגילה ו, רע"ב.

(40) ועד שימצא "רב" שהוא בדרגא של מלך, שהוא בתכלית הביטול להקב"ה, וכדאיתא בהוריות (יר"ד, א - במשנה) "שאינן על גביו אלא ה' אלקינו" (מהנחה בלתי מוגה).

(41) סהמ"צ להצ"צ שם.

(42) לקו"ת צו יז, א. ש' האמונה פנ"ו ואילך. סהמ"צ שם.

היא בנוגע לעניינים נעלים, אבל כשמדובר אודות עניינים פשוטים, מאמין הוא בעצמו, ואינו זקוק להשפעה של רב. ביכולתו לפעול זאת לבדו.

ואף שעובר משך זמן ועדיין עומד הוא באותו מצב הנמוך - אף-על-פי-כן חושב הוא שלא כדאי ללכת בשביל זה ל"רב". הוא ימתין "עד שיערה עליו רוח ממרום"³³, עד שיתעורר ביראה כדבעי, ויתקן כל מה שצריך לתקן - בכוח עצמו.

ועל זה היא ההוראה דמינוי מלך ברוחניות עתה: הגם שו("עליך" - אצל בני-ישראל) ענינו ופעולתו של מלך שייך בעיקר בנוגע למדריגות נעלות, הרי כשישנו מצב ד"אותי מאסו", חס-ישראל, או חשש למצב כזה - צריכים מיד להשתמש במורא המלך בשביל עניין זה.

ו. כמו כן ישנם כאלה שאומרים שאינם מוצאים לעצמם "רב".

עליהם לדעת שזהו מעצת ופיתוי היצר. כי בודאי לא אלמן ישראל³⁴, ולא שייכת מציאות כזו שבין בני-ישראל לא יהיה אחד שיש לו אהבת ה' ויראת ה' יותר ממנו, ובמילא יכול הוא להיות עבורו "רב"³⁵. אלא שבשביל זה צריך להיות "עשה" (גם מלשון "מעשין על הצדקה"³⁶, כפיית ישות עצמו)

(33) ע"פ ישעי' לב, טו.

(34) ראה ב"ר (פנ"ו, ז) "אינן דור שאין בו כמשה".

(35) להעיר מפני הרמב"ם ורבינו יונה לאבות שם.

(36) ב"י לטו"ד סרמ"ח. נתבאר בד"ה ועברי דור תרצ"ט.

מינוי ל'התקשרות'

אפשר לקבל את גיליון 'התקשרות'

ישירות הביתה באמצעות הדואר

מינוי לשנה: 177 ש"ח (ב-4 תשלומים)

מינוי לחצי שנה: 88 ש"ח (ב-2 תשלומים)

את השם, הכתובת והתשלום יש להעביר לפי הכתובת:

'התקשרות', מחלקת המנויים, ת"ד 14 כפר-חב"ד 60840.

כמו-כן אפשר להירשם בטלפון ולשלם בכרטיס אשראי, בטל' 072-2770130

הכנות לגאולה לפי דרישת השעה

הזמן לבנות את בית ה'

כאשר מחפשים היכן נזכר ראש־חודש אלול בתורה שבכתב, שהרי ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ועל כך מיוסדת תורה שבעל פה - מובא באחרונים שהדבר נזכר בתפילה ובנבואה של הנביאים האחרונים זכריה, חגי ומלאכי: בנבואה זו, מיד בתחילתה, נאמר, ש"בחודש השישי" - שלפי מניין החדשים הוא חודש אלול, "ביום אחד לחודש" זהו ראש־חודש אלול (היום השני, אך ראש־חודש אלול) - הגיע אז חגי ודיבר לישראל, וזו הייתה נבואה שאכן נכתבה.

...ומה אמר חגי בנבואה לישראל [י].: שהקב"ה שואל בתמיהה גדולה: כיצד ייתכן שיש יהודים שאומרים

"לא עת לבנות בית ה'"! שאין זה הזמן המתאים לכך! הייתכן כדבר הזה!

...כך גם לגבי האריז"ל שאמר שדווקא בימיו החל הזמן ש"מצווה לגלות זאת החכמה", וכך הוא גם בזמננו זה עקבתא דמשיחא, שהעניין הוא בהפצת המעיינות עד אשר יגיע גם ל"חוצה".

וכידוע הדוגמא והמשל מכתר המלך, שקודם לכן לא היה ציווי זה יותר מאשר "לגלות זאת החכמה". וקודם לזמן של "מצווה לגלות זאת החכמה", היה זה להיפך, שלמדו זאת אך ורק יחידי סגולה עם יחידי סגולה. וכך הוא גם לגבי דקדוקי סופרים, שגם הם נכתבו בעשרת הדברות כפי שאומר בירושלמי (בשקלים). והרי דקדוקי סופרים נוספים ומגיעים מידי זמן ומידי תקופה ותקופה עד מדי שנה בשנה, וגם על כך נשאלת השאלה: מדוע לא נתגלו בדורות הקודמים, ודווקא עתה נתגלו?

והמענה על כך - "את הכל עשה יפה בעתו", שמכיוון שניתוסף בחושך העולם, מוכרחים להגיע לתוספת אור, וגדול לימוד שמביא לידי מעשה - בנר מצווה, כדי להתגבר גם על חושך זה. כמו כן, חושך זה שניתוסף, אינו חס ושלוש כדי שיהיה חושך, אלא כדי שיגיעו ליתרון האור מן החושך, ביתרון גדול יותר מאשר היה בדורות הקודמים.

אין להתפעל ולהקשות מהקיצים שעברו

...וזוהי ההוראה בנוגע לפועל: שלא להתבייש, הייתכן, הרי נמצאים בהמולת העולם, וישנו חושך כפול ומכופל של הגלות - וכאן לפתע נאספים לאור הכרזתו של נשיא דורנו ש"לא לתר לגאולה" יחד עם "לא לתר לתשובה". ובהמשך באה הקושיא הידועה, הרי הוא הכריז זאת לפני כמעט ארבעים שנה (לפני שלשים וכמה שנה) ועדיין לא בא!!

הרי כמדובר כמה פעמים, אותה שאלה קיימת על כל קץ של גדולי־ישראל, מתחיל מאגרת ארוכה של הרמב"ם, וישנם אלו שלפניו וגם לאחריו, וכן רש"י, וישנם כבר ספרים שליקטו את כל הקיצים, וכפי שהגמרא עצמה אומרת שכלו כל הקיצים - והגמרא אומרת שישנם "קיצים" לשון רבים.

ואכן היו אלו זמנים מוכשרים, אך אז התערב ה"קלוגניקער" [=היצר המתחכם] ונוצרה עוד הוספה על הגלות. אך לפי לשון האמור ש"כלו כל הקיצין", הרי אם זה נאמר כבר אז, ודאי הדבר שעתה הוא כן. במיוחד כאשר מגיע ראש חודש אלול, ביום אחד לחודש השישי, כפי שהוזכר בזה רמז נפלא, שאינו כלל רמז אלא נאמר ברור בנבואה.

(מהתוועדות ר"ח אלול תש"מ, שיחות קודש תש"מ כרך ג, עמ' 966, בלתי מוגה)

בשדה החינוך

בזמן ההכנות לשנת הלימודים יש להיערך לתכנית מוגברת ומקיפה של מכסימום לימודי קודש, בכל הגילאים • על אחריות המורים כלפי תפקידם, והזכות בעיסוק במוסדות הרבי • טובת הילדים והמוסד היא המטרה המשותפת לכל העוסקים בחינוך • וכיצד יש לנהוג כשמתגלים חילוקי-דעות

(175):

זה מזמן נתקבלו ידיעות על דבר אחדים ממורי הרשת, שאין מתייחסים לתפקידם - כדבעי בערך גדול עבודתם במלאכת שמים זו: אין מכינים עצמם להשיעורים (ועיין שמות - רבה ריש פרק מ [=ד'] פעמים בינו לבין עצמו!), מקפידים הם על זמנם הם שלא להוסיף עליו וכו' - תקותי שאפשר הידיעות מוגזמות הן. ואם, חס־שלום, אינו כן - הרי בודאי, על-כל-פנים מכאן ולהבא, יתוקן הדבר במילואו. ואדרבה, כל־אחד־ואחד ואחד מהנוכרים לעיל ישפיע על השאר מחבר המורים־זות שיתנהגו כדבעי ובהעדפה בעין יפה. ותשואת - חן מראש על הבשורות - טובות בכל הנוכר לעיל בהקדם. עם קבלת המכתב הזדרז הרה"ח ר' לייב כהן, ובי"א ניסן דיווח לרבי "שהידיעות שהגיעו אודות מורי הרשת אינן נכונות". הרבי בתגובה החזיר לו מכתב בא' דחול המועד פסח תשט"ו (לב האר' שם - המכתב נחתם במשפט: "מפני קרושת המועד לא בא כ"ק אדמו"ר שליט"א בעצמו על החתום, והנני חותם בשמו המזכיר") ובו נאמר:

...הנה שמחתני על זה, ויהי רצון שיוסיפו עוד בזה מכאן ולהבא. ובטח השם־יתברך שיקויים פסוק רז"ל כל המוסיף מוסיפין לו. ובמילא אינו מובן מה שמסיים פסקא זו שתהיה פרנסתו באופן אחר - כי הלא מובן בשכל בכלל ובשכל חסידותי בפרט, כיוון שהמוסדות נקראים על שמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר ושמו מילתא היא הלא על כל אחד מאנ"ש לסייע

בשולי מכתב כללי־פרטי שכתב הרבי בט"ו במנחם־אב תשל"ט (לקוטי שיחות כרך יט עמ' 449) נאמר (בהוספה מיוחדת - בולטת):

נהוג בכמה וכמה מדינות ומהן בארצנו הקדושה ת"ו במהרה בימינו אמן ובארצות הברית וקאנאדא, אשר בימים אלה רובם ככולם של מוסדות הלימוד מסיימים ההכנות לשנת לימודים חדשה, המתחילה בם במשך חודש אלול, חודש דאני לדודי ודודי לי.

ומובן אשר זה מדגיש הכרח המידי של פעולה מיוחדת בשטח הרחב דהוספה בתורה - השתדלות גדולה ועצומה שתכניות לימוד התורה לשנה הבאה עלינו לטובה תהיינה בממדים הכי גדולים הן בכמות והן באיכות, ובכל המוסדות - לימוד, מתחיל מהגן (וגנון) וחדר וכו', בכל הדרגות ובכל הכתות.

ובטח אפשר לכל־אחד־ואחד למצוא דרך איך לפעול בזה באופן ישיר או בעקיפין, בעצמו או על־ידי ידידים וכו'.

וזכות תלמוד תורה דרבים מסייעת והקדוש ברוך הוא עוזרו.

לצד ההוספה הזו נרשמו שני פסי הדגשה (וכן הוא בלקוטי שיחות שם).

האם המורים עושים את מלאכתם כראוי?

ככ"ז אדר תשט"ו כותב הרבי להרה"ח ר' (מיכאל יהודה אריה) לייב כהן (לב הארי' עמ'

רבותינו נשיאינו הקדושים. ובודאי יצליח בזרנוגה. ולפום צערא אגרא. וזוהו, במדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה, ברוב נחת חסידותי, ביחד עם זוגתו תחי' מכל יוצאי-חלציו שיחיו.

הרב כהן עשה חיל בעבודתו בזרנוגה, וגם לאחר סיום עבודתו שם המשיך לעמוד בקשר עם מחונכיו, ואף נסע להתוועד עם הצוות החינוכי שם (ראה 'לב הארי' שם עמ' 105-104 תמונות מזרנוגה; עמ' 107-105; 103 - מכתבי הרבי לתלמידי ביה"ס; וראה שם עמ' 120: "קיבלתי מכ"ק מכתב מי"א ניסן תשכ"ז בעד מורי בית-הספר.. ביום כ"ג טבת [תשכ"ט] אחר-הצהרים נסעתי לזרנוגה, ובנוכחות המנהל המורים-יות שיחיו קראתי לפניהם המכתב של כ"ק בהסבר כו'. דיברתי קצת על נושא חסידות וחסידיים, ועוררתים על איזה עניין הצריך אצלם תיקון").

מאמץ לטובת המוסד ויעיל גם לו

במכתבו מיום כ"ז אייר תשל"ג כתב הרבי לאחד מעסקני החינוך:

גב. מכתבי נתקבלו ות[שואת] ח[ן]. כן נתקבל מכתב ממו.. שי'.. מצו[רף] ב[זה] העתק המענה שלי.

וכיוון שזה משך זמן רב אשר לוחצים מכל הצדדים שיחליף.. שי' מקום עבודתו ב[ת] ס[פר] אחר של הרשת, לכאורה אין כדאי איבערצוציען די סטרונע [=למתוח את המיתר יותר מדי], ולעשות את האפשרי באופן שיהיו שבעי רצון. ואפילו א[ם] ת[ימצי] ל[ומר] שיש מקום צו דינגען זיך [=להתווכח] וכו', הרי סו[ן] א[ם] סו[ן] ב[יכולת] הלוחצים להיטיב לכ[מה] וכ[מה] מבתי ספר הרשת, ובאם לא יהיו שבעי רצון לאחרי שדורשים האמור זה כשנתיים, יכול זה לפעול תנועה הפכית. והרי בודאי אפשר לסדר הענין בדרכי נועם ושלוש מבלי לפגוע במי שהוא, ועוד יותר שאולי יש נוסחא כזו שגם הוא מעצמו רוצה בזה לאחרי ההתבוננות בהמצב, ואדרבה כמאמר חכמינו ז"ל משנה מקום משנה מזל לטוב וק[ל] ל[הבין].

בהתפתחותם לא רק עליידי שיזרו אחרים, אלא לזרו גם עצמו, כמובן. ובפרט זה שכבר זכה והוא בפנים, והאריכות בדבר הפשוט אך למותר.

הילדים אינם אשמים

ושוב כותב הרבי לר' לייב הכהן ('לב הארי' עמ' 183):

ובמה שכותב בהנוגע להטענות באופן התעסקותו בשטח החינוך הנה יהי רצון שיהיה המצב כמו שמתאר, זאת אומרת שמתעסק בשימת לב הדרושה וגם מוכרחת, ובפרט שבכונן דא רק טובת הילדים נוגע, ופשוט שאי ההסכם בין המנהל והמורה אין הילדים אשמים בזה, ואיך אפשרי שהם יסבלו מפני פירוד זה? וכיוון שהכתיבה שלי הוא לא בשביל לגולל טענות אלא בשביל תיקון הדבר, הנה כיוון שכותב שהמצב מתוקן אין לי לכתוב אלא שאם כן הוא המצב - הרי יוסיף עליו וכהציווי דמעלין בקודש, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

מפני סיבות החליטה הנהלת הרשת להעביר את הרב כהן מיפו לעבוד בבית ספר הרשת במעברת זרנוגה. הוא דיווח על כך לרבי, וקיבל מכתב עידוד על שעשה זאת בקבלת עול. הנה המכתב ('לב הארי' עמ' 186-185):

במענה על מכתבו מאדר"ח וי"ד אלול, נהנית במאד מאד מכתבו שהתחיל ללמוד בזרנוגה, נוסף על הענין מצד עצמו - הרי בזה ענין דמעביר על מידותיו. ובטוח השם יתברך למלאות הכתוב כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל וכו'. והי רצון שיהיה שינוי זה לטוב בטוב הנראה והנגלה גם בענינים הגשמיים.
והרבי ממשיך:

מובן שבכל הנ"ל איני נכנס בגוף העובדה, אם היה צריך להיות השינוי, וכוונתי באי-הכניסה [=בוויכוח] - לאיזה צד שיהיה. ובפרט שבענינים כאלו צריך להחליט על אתר, אבל מה שברור בתכלית, שהנהגתו בנסיעתו לזרנוגה, נכונה היא במאוד הן מצד הכלל והן מצד הפרט. והי רצון שממנו יראו וכן יעשו גם אחרים בהנוגע לקבלת עול תורה ועול מצות, שבזה נכלל גם-כן קבלת עול דטובת מוסדות חינוך על טהרת הקודש, שמיסודם ובהנהלתם של

בו ביום שיגר הרבי מכתב למפקח מטעם משרד החינוך, ובו כתב לו:

ב"ה, כ"ז אייר ה' תשל"ג
ברוקלין, נ.י.

הו"ח אי"א נו"נ עוסק בצרכי ציבור
מר... שי'..

שלום וברכה!

הנני מאשר קבלת מכתבו מיום כ' באייר, בו כותב אודות בית הספר "אהלי יוסף יצחק" ב...

והנני בא בקשר עם הנהלת הרשת באה"ק ת"ו בהצעה. ואף שבדאי ידוע גם להם תוכן מכתב מר, הרי אמרו חכמינו ז"ל אין מזרזין אלא למזרזין.

ויהי רצון אשר, על דרך סגנון חז"ל, מיני[ה] ומיני יתקלס עילאה (סוטה מ,א), שהרי מר וכל העוסקים בזה טובת בית[ה] הס[פ]ר הם דורשים...

להמשיך את הקשר

במכתב שכתב הרבי בשנת תש"ז (בהיותו "חנתא דבי נשיאה" כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ) להנהלת מוסד חינוכי ("הנהלת ישיבת אחי תמימים ליובאוויטש בתל אביב") הוא מעלה על נס את העובדה הניכרת שהנהלת המוסד עומדת בקשר עם התלמידים גם אחר עזבם את כותלי המוסד ('ימי תמימים' כרך א' עמ' 206):

מאשרים אנו בזה את קבלת מכתבכם מ"ב אלול בצירוף הרשימות של התלמידים שי', וגורם קורת רוח ביחוד על אשר, כנראה מהרשימות, עומדים אתם בקשר עם התלמידים גם אחרי יצאם מכותלי הישיבה, אשר רק אז באה הבחינה האמיתית לראות מה פעלה הישיבה בהתלמיד.

שנים רבות לאחר מכן, בשנת תשמ"ט ('התוועדות תשמ"ט' כרך ג' עמ' 206), מתייחס הרבי שוב לצורך בהמשך הקשר עם התלמידים, ואומר:

...ילדים שחינך בעבר, אפילו לפני כמה שנים, אף שעתה הם לומדים אצל מורה אחר או שנמצאים בעיר אחרת, אינו שוכח את תלמידיו (או תלמידות), ומחפש הזדמנות והקב"ה מצליחו בכך - לבוא בקשר עם התלמידים.

קשר זה יכול להתבצע באמצעות מכתב או

טלפון, או כאשר נפגשים - שכיוון שנוספה אצלו [=המחנך או המחנכת] ידיעה ביהדות וכן בדברים טובים בכלל, דברי חכמה ודברי קדושה, רוצה הוא לשתף אותם בידיעות שנוספו אצלו.

כי בשעה שלמדו כמה דברים לפני כמה שנים, היו מוגבלים אז למספר מסויים של שעות. אבל כיוון שנוסף עתה בחכמה בינה ודעת, של המחנך או המחנכת, לכן הרי הוא רוצה להוסיף בענין החינוך, אף אם במשך שנים אלו נעשו, התלמיד או התלמידה מחנכים בעצמם.

ההסבר האמיתי למצב

בהזדמנות מסויימת, כשכא לפני הרבי דיין-דברים בנושאים השנויים במחלוקת, כתב הרבי פתק חריף להנהלת אחת הישיבות (פרסום ראשון):

כתבם שהסיבה לעזיבת [תלמידים] - היא השמועה שצריך לשנות כו' [=מקום הלימודים?] - ההסברים שהת[למידים] אומרים לי: שאין הנ"ל מעוניינים בטובת הת[למידים] (ונרגש זה בגשמיות הישיבה, ומה שנוגע לא פחות כ[י] א[ם] יותר - ברוחניות הישיבה. וד"ל). ולא עוד (טוענים) שמחלוקת בין כו' שמופרסמת בכתלי הישיבה, וכשרוצים "להחליש" איש את השני - אינם מתחשבים, כלל - האם תזוק ע[ל] י[ד]י[ה] וכו'. וד"ל.

להכנס לדבר עמי ע[ל] ד[בר] כ[ל] ז[ה] וכיו[צא] ב[זה] - אין בזה תועלת כלל, ואדרבא:

כפי שנראה מהעבר - שתחנוני להר"מ והנהלה להרבות בת[למידים] ובהתמסרות אליהם - לא פעלו כל הזזה בנוגע לפועל, וניצלו דברי - רק בהנהלת מלחמת אחד בהשני לומר: הרי בפ[י]רוש[ם] שמענו שעליך להתמסר וכו' ולותר על כל אשר לך, ובמילא גם לטובתי כו' וכו'.

ינסו עו[ד] הפ[עם] להביא טענותיהם כולם לפני רבני וזקני אנ"ש שי' - ע[ל] ד[ר]ך שיעשו בעבר - ואחר[ם] כ[ך] ישתדלו לקיים ההוראות דהנ"ל אפילו באם יהי[ה] נראה לפ[לוני] שאינן בתכלית השלימות וכו'. ויהי[ה] רצון[ם] שזכות תו[נ]מכ[י] ת[מימים] תעמוד להם בכל[ל] הנו[זכר] ל[עיל].

"לא מצאתי לגוף טוב משתיקה"

כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ולא המדרש עיקר אלא המעשה. וכל המרבה דברים מביא חטא (פרק א משנה יז)

ג' הבכות שבמשנה מבארות את החיסרון של דיבור, והתנא מבאר את החיסרון בשלוש דרגות: תחילה הוא אומר, שאין דבר טוב משתיקה. ומזה משמע שיש עוד טוב לגוף, אפילו כמו שתיקה, אבל לא יותר טוב משתיקה. בהמשך הוא אומר, "ולא המדרש עיקר אלא המעשה", היינו, שדיבור - "מדרש" - הוא למטה ממעשה, ובמילא - גם משתיקה (שהרי מעשה אינו טוב משתיקה). ובבבא השלישית אומר יתרה מזו - לא זו בלבד שדיבור אינו עיקר, אלא יש לו עוד חסרון אמיתי - שהריבוי בזה מביא לידי חטא. בפשטות משמע (כמובא במפרשים), שבבכות הא' והג' מדובר בדיבור של דברי הרשות, והתנא מזהיר, שיש להשתדל להמעיט בדיבור, כי "המרבה דברים מביא חטא", ולכן אין טוב יותר משתיקה; ואילו בבבא הב' מדובר בדיבור של מצווה ותורה, ועל זה אומר התנא, שהגם שיש בו צורך, לא זה העיקר, אלא התכלית היא - להביא את הדיבור כמעשה בפועל.

ולא מובן:

א) מהו החילוק בין בבא הא' לבבא הג' - שבבבא הא' מבאר רק מעלת השתיקה, ובבבא הג' - גם אודות החיסרון של הדיבור?

ב) בנוגע לכל דברי הרשות - הרי ממה־נפשך: אם עושים אותם לשם שמים - הרי הם נעשים קדושה, ואם אינם לשם שמים - יש בהם לא רק החיסרון שיכולים להביא לידי איסור, אלא הם עצמם שלא כדבעי. וכן בדיבור: אם האדם מדבר בדברים הנוגעים לפרנסתו וכדומה, עניינים על־פי תורה - הרי הוא צריך לדבר בהם, וצריכים רק לדרוש ממנו לעשות זאת לשם שמים. ואם הוא דיבור שאין לאדם צורך בו, ויכול להתקיים גם בלעדיו - הרי דיבור זה לא רק "מביא חטא", אלא זה איסור: "ודיברת בם ולא בדברים אחרים?" יש לבאר זאת:

לכל לראש נאמר "ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה", גוף כפשוטו וגוף של העולם. העבודה ב'גוף' יכולה להיות בשני אופנים: א) העולם תופס מקום אצלו, אבל העיקר הוא אלוקות (יחודא תתאה), גילוי בחינת הדיבור; או ב) למעלה מהעולם לגמרי (יחודא עלילאה). ועל זה אומר "לא מצאתי לגוף טוב משתיקה". יש זמנים שבהם זקוקים לאופן הא' שבעבודה (ובפרט - בעלי עסק), ואז הרי זו היא עיקר העבודה. אבל בשביל הגוף, אין דבר טוב יותר משתיקה - ביטול הגוף.

אמנם, כל זה הוא בנוגע לטוב ובנוגע לגוף. אבל העיקר הוא - דירה בתחתונים, עולם העשייה, ועניין זה בא בעיקרו על־ידי עניינים של עשייה בפועל - "לא המדרש עיקר אלא המעשה", ובתורה - הרי זה גליא בתורה.

ומסיים, "וכל המרבה דברים מביא חטא": הגם שהמעשה הוא העיקר, מכל־מקום, אם הוא מרבה דברים (וגילוי), שעומד בתנועה של התפשטות כו' - מביא חטא, (מלשון) חסרון, שחסר בזה גילוי העצמות, ולכן מוכרח להיות הביטול שבא על־ידי עבודת התפלה, ובתורה - על־ידי לימוד פנימיות התורה.

(תורת מנחם תשי"ט חלק ב (כה), עמ' 259,265)

פרשת שופטים

תמים תהיה עם ה' אלוֹקֶיךָ (יח,ג)

עבודת הבורא צריכה להיות שלמה ותמימה, היא חייבת להקיף את כל האדם. ושני עניינים בזה: א) העבודה צריכה לחדור גם בפנימיות, שיהיה "תוכו ככרו". ב) עליה לבוא גם מצד הנפש־הבהמית, כמאמר (ברכות פט) "בשני יצריך".

(אור־התורה דברים עמ' א'רכו)

* * *

האות ת' היא האות הרחוקה ביותר מהאות א', הרומזת לקב"ה, אלופו של עולם. האות ת' רבתי של תיבת 'תמים' רומזת לכך שיש לקשר ולחבר גם את ענייני העולם "עם ה' אלוֹקֶיךָ" - אהבה או יראה בענייני העולם צריכות להביא לאהבת ה' וליראתו.

למה הדבר דומה? לאדם שמגיע אליו שליח המלך ומודיע לו שהמלך קורא לו. אם השליח מראה לו פנים שוחקות - אין טעם להשתעשע עמו אלא יש ללכת אל המלך, שהוא מקור האהבה; ואף אם השליח כועס עליו, אין לנסות לפייסו אלא יש ללכת מיד אל המלך ולרצותו.

(כתר־שם־טוב)

על־פי שני עדים... יקום דבר (יט,טו)

"שני עדים" - היינו שתי התנועות ד"צמצום" ו"התפשטות".

"דבר" - רומז לדבר ה' המחיה את הבריאה מאין ליש.

"על־פי שני עדים יקום דבר" - לשם קיום הבריאה, יש צורך בשתי התנועות, צמצום והתפשטות גם־יחד.

שכן בלי התפשטות לא היה העולם נברא, ובלא צמצום לא היתה מתאפשרת מציאות של עולם מוגבל.

(אור־התורה - דברים, עמ' תתקצז)

* * *

"דבר" - רומז לדיבור התפילה.

"שני עדים" - היינו אהבה ויראה.

"על־פי שני עדים יקום דבר" - רק על־ידי אהבה ויראה יש קיום לתפילה.

(אור־התורה - דברים, עמ' תתקצז)

הירא ורך הלבב (כ,ח)

רבי עקיבא אומר, כמשמעו... רבי יוסי הגלילי אומר, הירא מעבירות שבידו (רש"י)

מדוע אין רבי עקיבא מפרש את הכתוב כרבי יוסי הגלילי?

שכן העובדה שאדם ירא מללכת למלחמה בגלל העבירות שבידו, מוכיחה שהוא יודע שעשה דבר רע ושמגיע לו עונש על זה; ידיעה זו חייבת לגרום לו חרטה והרהור תשובה. רבי עקיבא סובר שהרהור תשובה גרידא הופך רשע גמור לצדיק גמור (גם כאשר התשובה טרם הביאה לשינוי בהנהגה בפועל), ואם־כן נתכפרו עוונותיו ושוב אין לו ממה לירא ללכת למלחמה.

(ליקוטי־שיחות, כרך ט, עמ' 128)

כי האדם עץ השדה (כי"ט)

וכי אדם עץ שדה הוא?! אלא... אם תלמיד־חכם הגון הוא – ממנו תאכל ואותו לא תכרות (למוד הימנו, רש"י); ואם לאו – אותו תשחית וכרת (סור מעליו, רש"י) (תענית ז)

בחסידות מבואר שהאותיות הן בחינת 'דומם' שבנפש; המידות – 'צומח' שבנפש; השכל – 'חי' שבנפש; ושורש כוח הריבור – 'מדרב'. לאור זאת נשאלת השאלה: "וכי אדם עץ שדה הוא" – וכי גדולתו וחשיבותו של האדם הוא בבחינת ה'צומח' שבו, היינו מידותיו, והלא ייחוד האדם הוא בהיותו 'מדרב', דהיינו בשכלו?! והתשובה היא:

"אם תלמיד־חכם הגון הוא" – אמנם מעלת האדם היא שכלו, "תלמיד־חכם", אבל השכל אינו מושלם אלא כאשר הוא משפיע על הלב ועל המעשה, "תלמיד־חכם הגון".

(ליקוטי־שיחות, כרך ד, עמ' 1115)

* * *

כשם שהעץ מחובר תמיד למקורו, לכוח הצומח שבאדמה, כך הבעל־עסק צריך להיות קשור תמיד למקור חיותו, לאותן השנים שבילה באוהלה של תורה, בטרם החל לעסוק בהוויות העולם.

(ליקוטי־שיחות, כרך כד, עמ' 116)

* * *

אדמו"ר הזקן אמר לאחד האברכים, שהיה למדן מופלג, ב'חידות' הראשונה שלו: "כי האדם עץ השדה". אילן שאינו עושה פירות הוא אילן סרק. אפשר להיות בקי בש"ס ולהיות אילן סרק ח"ו. מה התועלת בתורתך ועבודתך, אם לא הארת אור ביהודי אחר? והרבי סיים: "דרחים רבנן", מי שעושה מיודע־תורה אוהביה' ומראה לו דרך בעבודת הבורא, "הוויין ליה בנין רבנן" (שבת כא).

(ליקוטי־דיבורים, א, עמ' קלב)

כי ימצא חלל... נופל בשדה (כא,א)

כאשר יש יהודי "נופל בשדה", הוא נפל ל"שדה" שרחוק מתורה ומצוות, בחינת "עשו איש שדה" – האחראים לכך הם תושבי העיר הקרובה, דהיינו יהודים שנמצאים ב"עיר", בסביבה של תורה ומצוות. ולכן צריכים זקני העיר להכריז "ידינו לא שפכו את הדם הזה", "לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות" (פסוק ז וברש"י), היינו שסיפקו לו את ה"מזון" דתורה, שעליה נאמר (תהילים מ) "ותורתך בתוך מעי".

(ליקוטי־שיחות, כרך כד, עמ' 130)

תספורת מצוה בחול-המועד / זמני התפילות

תספורת-מצוה בחול-המועד

נשאלתי על עריכת תספורת לבן שלוש בחול-המועד לפי מנהגנו. והנה כבאר היטב¹ ובשערי תשובה² כתבו בשם ס' גן המלך³, שמותר לעשות תספורת זו לקטן בחול המועד, ואפילו מצווה להשהותה עד המועד כדי להגדיל השמחה במועד, עיי"ש. והרבי הביא דעה זו לראיה בכמה מאג"ק⁴, אף שלא הביא זאת כהלכה למעשה.

וממה שבאג"ק⁵ נדפסה הוראה מפורשת שלא לעשות התספורת בחול-המועד, וז"ל (בתרגום מאידיש): "אף שעל-פי-דין ניתן לעשות זאת אפילו בחול-המועד פסח, אבל בהביא בחשבון את מנהגי ישראל, ובפרט בארצנו הקדושה ת"ו, שעושים תספורת בל"ג בעומר, דעתי שגם כב' יעשה זאת ביום ל"ג בעומר עם כל המנהגים הקשורים בזה..." - משמע לכאורה שזהו רק מפני שנוהגים לעשות זאת ברוב עם ובשמחה בל"ג בעומר, אבל בלא-הכי (כגון בחג הסוכות) ניתן היה לעשות זאת בחול-המועד.

אשמח לדעת הוראה ברורה (ועכ"פ משמעות) הלכה למעשה בעניין זה.

תשובת הרב יקותיאל פרקש, מו"צ בעיה"ק ירושלים ת"ו:

בנוגע לאפשרעניש' בחול המועד: הלכה למעשה, יש לנו ללמוד ממה שראינו הלכה למעשה - שמעולם לא נשמע שמאן דהוא יעשה זאת בחול המועד. למרות שבפשטות נולדו כמה וכמה עשרות [בנים] אם לא יותר מכך בימים הללו, ובכל זאת, כאמור, לא ראינו ולא שמענו, לא בחב"ד ולא בכלל ישראל, שיעשו כן.

ולענ"ד הרי שלא מן הנמנע שמפורש כן גם במכתב הרבי שהעתקת בסוף מכתבך, ותלוי איך לומדים פשוט במכתב זה. ואפרש שיחתי:

הרבי כותב: "...אבל בהביא בחשבון את מנהגי ישראל, ובפרט בארצנו הקדושה ת"ו שעושים תספורת בל"ג בעומר - דעתי...".

ובכן, אתה למדת שהפירוש הוא שמנהגי ישראל בכלל [ולאו דוקא במקרה מיוחד זה, שחל יום מלאת ג' שנים בחול המועד] ובפרט בארצנו הקדושה, שעושים תספורת בל"ג בעומר. ופירוש זה קשה להולמו, מכיוון שהמציאות הפשוטה היא שמנהג זה מקובל רק בארץ-ישראל, אבל בעולם כפירוש עושים זאת ביום מלאת ג' שנים [למרות שיש גם בחו"ל רבים שבשנים האחרונות מרכיבים בטיסות מחו"ל לציון רשב"י בל"ג

(1) ס"י תקל"א ס"ק ז.

(2) שם ס"ק ב.

(3) ס"י סב.

(4) כמובא בשערי הלכה ומנהג או"ח ח"ב ס"י רצו.

(5) כרך ח עמ' רפט.

בעומר, הרי שאימצו לעצמם את מנהג ארץ-ישראל הזה).

ולענ"ד הפירוש במכתב הרבי הוא - כפי שאכן כתבתי בתחילת תשובתי - ש"אף שמן הדין ניתן לעשות זאת אפילו בחול-המועד פסח, אבל בהביא בחשבון את מנהג ישראל" - שאין עושים זאת בחול המועד אלא לאחר מכן, "ובפרט בארצנו הקדושה ת", שעושים תספורת בל"ג בעומר...". כלומר ש'מנהג ישראל' לא קאי על ל"ג בעומר דווקא, אלא שאין עושין זאת בחול המועד אלא דוחים לאחריו. ובנוסף לכך, מכיוון שיש מנהג בארה"ק שעושים בל"ג בעומר, הרי שגם הוא יעשה כן. ואיך שלא יהיה, נראה לי שדברי הרבי מהמנהג בל"ג בעומר הוא לרווחא דמילתא - אבל למעשה בכל אופן סבירא-ליה כאמור.

ומה שהרבי מסתייע מדין זה לגבי כמה עניינים, הרי שזה נהוג בכל הפוסקים - שגם אם לא נוהגים הלכה למעשה כדעה מסוימת, מכל מקום משתמשים בה כסיוע לנושא הנדון.

הערת המערכת:

העירנו הרב שבתי שי' פרידמן מעיה"ק צפת, שבספר 'שבח הברית' (מנהגי תספורת פ"ב ס"ג) כתב, שכן מספרים ילד בחול-המועד סוכות, וכך שמע מהרב גרונר שכך הורה הרבי וכן פסק הרב דבורקין. אחרים העירו, שבקרב הספרדים נהוג לעשות 'חלאקה' גם בחול-המועד, ואפילו משהים את התספורת לצורך זה, כמובא בספר 'בין פסח לשבועות' פי"ט סי"א וש"נ.

עוד על זמני התפילות

בגיליון תשעד של 'התקשרות' הובאו דברים בקשר ל"זמן תפילה" ולזמני התפילות בפועל בבית חיינו ובבתי-כנסת חב"ד בעולם. ומן העניין להביא התייחסויות נוספות של הרבי לעניין זה, שניתנו בהן הוראות ברורות הלכה למעשה:

(א) ביחידות להרה"ג וכו' ר' אפרים אליעזר יאלעס [וצ"ל] אב"ד פילדלפיה⁶, שאל הרב את הרבי: "מהו המקור להנהגה בבית-הכנסת ב-770 שמתחילים להתפלל תפילת שחרית' בשעה 10 בבוקר. לכאורה, הרי זה לאחר זמן תפילה?". וענה הרבי: "ישנם לכך שני ביאורים: (א) בגלל ההכנות לתפילה, שבלעדיהן 'התפילה בטלה'⁸. (ב) "טעם נוסף - והוא העיקר" ... "הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא" (סוכה לב,א)⁹. ... "הסדר אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר כאן היה, שהיו נעמדים לתפילה בשעה 10, ולכן אין ברצוני לשנות סדר זה". עכלה"ק. והנה זמני התפילות (כאמור, עוד מזמן כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע) בבית חיינו, קשורים עם סדרי הלימוד בישיבת תומכי-תמימים שם¹⁰, שלכן זמן תפילת שחרית בימות החול היה בשעה 9:30 ובשבת בשעה 10 - שניהם לאחר 'סדר חסידות' בבוקר [ובשבת מברכים עוד חצי שעה, כדי שיספיקו גם אמירת תהילים "בהשכמה"], וזמן

6 מיום ג, א' דחול-המועד פסח ה'תשמ"א, נדפסה בס' בצל החכמה עמ' 132, ולאחרונה בס' שיח שרפי קודש עמ' 200... כאן נעתיק רק התוכן, וציטוטים בודדים במרכאות.

7 לכאורה הכוונה לתפילת שחרית של שבת רגילה, כי בימות החול (עד כ"ב שבט תשמ"ח, שהתפללו בבית ואח"כ בבית חיינו בשעה 10:00) התפללו שחרית במניין של הרבי בשעה 9:30. בשבת מברכים התפללו כשכנס הרבי, אחרי השעה 10:30.

8 וכן בשיחת י"ט כסלו תשי"ט ('תורת מנחם - התועדויות' חכ"ד עמ' 265), הובא ב'התקשרות' גיליון תרצ"ג.

9 וכן בשיחת אחרון-של-פסח תשי"ב ('תורת מנחם - התועדויות' ח"ה עמ' 147-144), הובא ב'התקשרות' גיליון תשע"ד.

10 הרה"ת ר' זאב שי' ברנשטוק מצפת מספר ששאל בשנת תש"נ, בהיותו תלמיד בישיבה ב-770, את הרה"ח ר' יקותיאל שי' ראפ מהם סדרי הישיבה בחוה"מ, וענה שע"פ הוראת הרבי הנהלת הישיבה אינה מפקחת על הסדרים בחגים ובמועדים כדי לאפשר לכל בחור ללמוד באופן שליבו חפץ. ואם קבלה היא - נקבל.

תפילת מנחה בימות החול קבוע¹¹ לשעה 15:15, כיוון שבשעה 15:30 מתחיל 'סדר נגלה' של אחר-הצהריים בשיבה, וזמן ערבית קבוע¹² בימות החורף בשעה 18:45 בתום 'סדר נגלה', ובימות הקיץ בשעה 21:30 לאחר סיום 'סדר חסידות' בערב.

(ב) באחת השיחות התבטא הרבי:

"כשבאים לבית-הכנסת בשעה התשיעית בבוקר, צריכים למצוא את הקהל לומד חסידות.

- תלמידי השיבה, מתחילים לימוד החסידות עוד לפני-זה, על-פי סדרי השיבה. אבל בעלי-בתיים, צריכים לבוא לכל-הפחות בשעה התשיעית ללמוד חסידות"¹³. עכ"ל"ק.

ג) ביחידות להרה"ח ר' משה שי' אדרעי¹⁴, בקשר לזמני התפילות בבית-ספר למלאכה בכפר-חב"ד: "בנוגע לתפילה, אפילו בשבת, צריכים להתחיל לא יאוחר מזמן קריאת-שמע, שהרי התלמידים לומדים על-כל-פנים 'קיצור שולחן-ערוך', ואינם יכולים להבין מדוע אין מתפללים בזמן. אמת שבחור ישיבה, שמסוגל להתבונן שעתיים לפני התפילה, מבין על-פי חסידות מדוע להתחיל בשעה 10 את התפילה, מה-שאינ-כן 'תלמידי בית-ספר למלאכה', שלכך נקראים כך, שאין לדמותם לבחורי ישיבה בעניין זה. ולפועל אפשר להגיד להם, שהשנה - תשל"ד, שבפועל תוקף הלימודים מתחיל (בה) בראש-חודש מרחשוון, או ביום אחר בחודש - מתחילים [את] ה[סדר החדש בזמן התפילה, שילמדו קודם התפילה רבע/חצי שעה, ויתפללו מוקדם, ובעיקר הכיתות הקטנות. ולגבי [הכיתות הגבוהות, אם הם לומדים שעתיים לפני התפילה, ואין ביניהם] כאלה] שמנצלים זאת לבזבז הזמן עד עשר - יוכלו להמשיך כהסדר שהיה עד עתה". עכ"ל"ק.

ולכאורה, על-פי כל האמור אין מקום לטעון ש'מנהג חב"ד' או 'התקשרות לרבי' קובעים את זמן התפילה בשבת לשעה 10, אלא, לפי פרטי הוראות הרבי, יש לדון ולקבוע את זמן התפילה עם הרבנים והמשיעים דאנ"ש ככל אתר ואתר לפי עניינו:

א. בבתי חב"ד שבהם הקהל "אינו יכול להבין מדוע אין מתפללים בזמן", צריך להתפלל מוקדם יותר (כך שסיום חזרת הש"ץ של שחרית עדיין יהיה בתוך 'זמן תפילה'), ולפני-כן - לעשות מאמץ ולארגן לימוד (של רוב הציבור, לא שלושה אנשים!) רבע שעה עד חצי שעה חסידות.

ב. בסיום דברי הרבי: "ולגבי הכיתות הגבוהות, אם הם לומדים שעתיים לפני התפילה, ואין ביניהם כאלה שמנצלים זאת לבזבז הזמן עד 10 - יוכלו להמשיך כהסדר שהיה עד עתה". לפי זה, אם על-כל-פנים רוב הציבור לומד כשעה, ניתן להתפלל בשעה 9, ואם שעתיים - בשעה 10, אבל אם הרוב עוסק אז בעניינים אחרים - צריך להתפלל בזמן, כנ"ל סעיף א.

והנה בבתי-כנסת מכובדים בריכוזי אנ"ש יש שיעור רציני בחסידות למשך שעה לפני תפילת שחרית של שבת, ומשתתפים בו שני מניינים או שלושה, בעוד בתפילה עצמה משתתפים פי עשרה כן ירבו, כמאתיים או שלושה-מאות איש, שהרבה מהם עסוקים לפני התפילה ב'שינה של שחרית' או בלימוד עם ילדיהם היקרים, עיסוקים שאין בהם כדי לדחות תפילה בזמנה.

ואולי בנוסף לכך רצוי לאמץ בכל מקום את מנהג הגבאים בבתי הכנסת 'בית נחום יצחק' בשיכונים בכפר-חב"ד, וכן בקריית-חב"ד בעיה"ק צפת, שאינם מניחים לקיים מניינים אחרי הזמן הרשמי של התחלת התפילה במקום (שם - בשעה 10), חוץ מבשמחת תורה, ונימוק עמם.

(11) (מלבד ימים שבהם חזר הרבי מה'אוהל'). וזאת אפילו בתענית ציבור, שבה נהגו בליובאוויטש להתפלל מאוחר-יחסית, כמו שכתוב בלקוטי-דבורים והובא בספר המנהגים עמ' 48 בהערה.

(12) (מלבד הנ"ל ימי התענית).

(13) בסוף ר"פ משיחת ש"פ תשא ה'תשח"י ('תורת מנחם - התועדויות' חכ"ב עמ' 188). וראה בס' המנהגים עמ' 30 (ממכתב כ"ק אדמו"ר מהור"י"צ): "ילמדו בשעה מאמר של חסידות...".

(14) מיום ב, כ"ו תשרי ה'תשל"ד, הוגהה ע"י הרבי, כולל המילים המודגשות, ונדפסה בס' מקדש מלך ח"ד עמ' תלד. כאן הוספנו: פתיחת ראשי-תיבות וקיצורים, כתיב מלא ותוספת סימני-פיוק.

יד לספר תורה / צווארנו / סידור עם ציונים / תפילין אחר השקיעה / ניגונים בתיפלה

י'ד' לספר תורה

ב'התקשרות' (גיליון תשפ"ד) דן הרה"ג ר' יוסף שמחה גינזבורג בטעם למנהג בהרבה קהילות ישראל לקרוא בתורה בעזרת 'יד', והנני בזה להביא את מה שרשמתי בעניין זה. בשערי הלכה ומנהג (חיו"ד סו"ס קיט) כתב הרבי: "בודאי תכינו גם מעיל וכו' לספר תורה, ואבקש כן להתקין, כפי מנהג הדורות, גם יד מכסף וכו'..."

בספר שולחן הקריאה, ילקוט דוד (להג"ר דוב בער דוד ריפמן, סי' ז, דף כה, א) כתב: "ומה שנוהגין שהגבאי מראה לקורא בתורה בעת קריאתו מלה במלה שהיא בתמונת יד ממש, יש רמז לזה במדרש ילקוט (תהילים רמז תשכג) על הפסוק 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך' - 'יד מינית אני כותב בה, ומראה בה טעמי תורה' עכ"ל (כרם שלמה לר"ש האאס, חאו"ח סכ"ד). ולפי זה היה צריך להיות בידו ממש, אכן ממה שאמרו חז"ל "האוחז בספר תורה ערום, נקבר ערום" ("בלא אותה מצוה"), לכן עושים זה מכסף (וכדומה) כמו שכתוב "זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצות", עיין שם.

ובספר דברי קהלת (מנהגי פרנקפורט, עמ' 51) כתב: "...כורך המפה ולובש המעיל על ספר תורה ותולה היד של כסף, שאחת מאצבעותיה ארוכה מחברותיה, שהקורא מניחה תמיד במלה שקורא, למען ידעו הוא והקורא [=העולה לתורה] תמיד מקום הקריאה".

וראה בשו"ת תרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' רכה) שדן בשאלה אי שרי לשנות הכלונסות [=מוט שעליו תולים הפרוכת של הארון קודש] לפחים [=העצים, ה"יד"] שמסמנים בו הספר תורה לקריאת היום. ומסיים שם: "פחים שאינו אלא לסימנים בעלמא לצורך בני אדם שלא יטעו, ולא כל כך לנוי ספר תורה ולא למלבוש ולא לצניעות". וכך פסק הרמ"א (או"ח סי' קנד סעי' ו): "ופרוכת שאנחנו תולים לפני הארון אין לו קדושת הארון רק קדושת בית הכנסת, וכן הכלונסות שבו תולין הפרוכת, ומכל מקום אסור לעשות מהם העצים שמסמנים בו הקריאה לחובת היום, שאינם קדושים כמו הם".

וכתב המג"א (שם ס"ק יד): "ועכשיו נהגו לתלותן [=היד] בספר תורה לנוי". ומוסיף הפרמ"ג (בא"א): "וכל לנוי הוה תשמיש קדושה, כמו טסי כסף, עיין יו"ד סי' רפב סעי' טז [=ואסור להוציאם לחולין]". ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סג) כתב: "הרמ"א ומג"א ופרמ"ג איירי בעצים שמסמנים את הקריאה, והיינו ידות של עץ, מה שאין כן כהיום שעושים זה מכסף וזהב דרך כבוד, [דינם] כשאר כלי כסף של ספר תורה שהם תשמישי קדושה, וגם כיוון שהמנהג שתולין [אותו על הספר תורה], אולי אזלינן בתר מנהג דעלמא

כמו שכתב מגן־אברהם. מכל מקום אם בשום פעם לא תלו [את היד] על הספר תורה - אם כן אין בידינו לאסור, כיוון שנעשה רק להראות הקריאה".

הרב אלי' יוחנן גורארי' - הרב הראשי לחולון

הערות המערכת:

א. בגמ' (ברכות סב,א) נאמר שביד ימין "מראה בה טעמי תורה", ופירש"י שם: "נגינת טעמי מקרא... מוליך ידו לפי טעם הנגינה..." עיי"ש. ולכאורה אינו שייך למובא כאן - סימון והוראת מקום הקריאה. ב. מלשון המג"א הנ"ל ניתן להבין, שמימיו ואילך, שנוהגים לתלות את היד על הס"ת, עיקרה עשוי לנוי, ולכן (כשאכן תולין אותה בפועל) מהווה היד 'תשמיש קדושה' (גם אם אין מראין בה בפועל את מקום הקריאה). אבל אין זה מסביר מדוע (למנהגנו) אין משתמשים בה.

צווארינו / צווארנו

בגליון תשפ"ד עלה ונסתפק הרב גינזבורג בכתוב הנכון של מילת 'צווארנו' המופיע בברכת 'אהבת עולם' שלפני קריאת שמע של שחרית, וכן בסדרת 'הרחמן' שבברכת המזון. ולא הבנתי הספק בזה, שהרי המשך הבקשה נאמר בלשון רבים: "ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו", או "והוא יוליכנו קוממיות לארצנו", הרי שהבקשה היא עבור כל ישראל. והאם ייתכן לפי פשוטו לומר שכולנו מבקשים לשחרור של צוואר אחד משותף לכולנו?

הרב הנ"ל ציין (בהע' 12) לנאמר באיכה (ה, ה): "על צווארנו נרדפנו", שתיבת 'צווארנו' מופיעה חסרת יו"ד [ואגב, זה המקום היחיד שמופיעה מילה זו בתנ"ך]. אך גם שם ברור לפי פשוטו שהכוונה לצווארים רבים - של כל אחד מהנרדפים ר"ל. ועל כן אף חסרון היו"ד שבסידורים אין לדייק בו שהכוונה לצוואר יחיד, כי אם שנכתב חסר יו"ד, אך הכוונה זהה לאילו נכתב מלא.

ומכיוון שהרב הכותב ציטט מכמה סידורים, אציין שבסידור דפוס ונציא רפ"ד כתוב 'צוארינו', ואילו בסדר ר' שבתי סופר מפרעסלא [תלמיד ה'לבוש'], שסידורו הוא אבי הסדורים המדויקים של בני אשכנז, מופיע 'צוארנו' חסר יו"ד, ללא כל הערה. וזה תואם להערת כת"ר, שלבני אשכנז אין הבדל בביטוי בין 'צווארנו' ל'צווארינו'. ולכן לא איכפת להו לכתוב 'צווארנו' חסר יו"ד. ורק לבני עדות המזרח נחוץ לדייק ולכתוב 'צווארינו' מלא. אגב: בדקתי בסידור 'קרבן מנחה' של נוסח הארז"ל [שנדפס מחדש אשתקד במהדורת צילום], ושם - הן בברכות קריאת שמע והן בברכת המזון - השתמשו מלתרגם מילים אלה לגמרי, כנראה מחמת היראה.

סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות

מכיוון שהוזכר שם נוסח 'סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות' (קה"ת נ.י. תשס"ד), אבקש להתנצל בזה, ואפרש שיחת:

ראשית המחשבה היתה להרפס את ההערות רק על פסקי ההלכה שבסידור רבינו, ואחר־כך ניתוספו הערות גם על התפילות, אך עדיין התלבטנו אם לכלול גם את כל נוסח התפילה. והרי ידוע ומפורסם שכוונת רבינו הזקן היתה שיהא הסידור שווה לכל נפש, ולכן כמעט שלא רשם בו כוונות שהן על-פי קבלה.

1) ורק לפי מדרשו, שהצואר קאי על בית המקדש, יש לפרש 'צווארנו' בלשון יחיד - ראה מדרש רבה במקומו. 2) ומוזכר גם בהסכמת מהרי"ל אחי רבינו הזקן לסידור רבינו הזקן (סדור תורה אור, קה"ת נ.י. תשמ"ז ע' 14).

ואיך ייתכן להדפיס את סידורו עם הערות ושקלא וטריא וכו', שיפריעו להתרכזות המתפלל על כוונת התפילה? ובכל זאת ההכרעה ברוב יועץ היתה לכלול בו את נוסח התפילה, משום שסידור זה לא נועד להתפלל בו, אלא ללמוד בו. ושולב בו נוסח התפילה רק כבסיס להערות, וכל דבר חידוש שהגיע לידינו אז ציינו בהערות. אך הנוסח עצמו נעתק ממה שעמד אז מוכן ל'סידור תהלת ה' באנגלית - עם הדרכות' (קה"ת נ.י. תשס"ג).³ ועל כן אין לדייק בנוסח סידורנו הנ"ל יותר מאשר בקודמו, היינו סידור תהלת ה' הוצאה הנ"ל. ואת הקוראים הסליחה.

תפילין אחרי השקיעה

בגיליון תשפ"ג (עמ' 19 הע' 73) מציין לקובץ אהלי שם ח"ז עמ' רלח, והן הערותי על הלכות תפילין שבסידור רבינו הזקן. והרי מאז הופיעו הדברים בסידור הנ"ל (בעמ' פג). ולגוף הדברים, לפלא שלמרות שפסק אדה"ז בסידורו ש"אין להניח תפילין אחר תחילת השקיעה", כותב הוא: "אך מסתבר, שמי שלא הניח עדיין - יניח גם אחרי השקיעה" - וצ"ע.

הרב לוי יצחק ראסקין, דומ"צ דקהילת ליובאוויטש, לונדון

תשובת המערכת:

א. "צווארנו" - מי לנו "פשוטו" יותר מהתרגום לאיכה, ושם מופיע "על צווארנו" - "על פירקת צווארנו" לשון יחיד (וכן "עול הגויים" הוא לשון יחיד), כאילו כל ישראל אדם אחד הם. וכן במצודות שם. וכיחס למבטא הצירי, הרי גם בסידורינו נשמר ההבדל בין "אלוקינו, אדונינו [=ביו"ד, לשון רבים, לבין] מלכנו, מושיענו [=בלא יו"ד, לשון יחיד]" וכן בין "אלוקינו ואלוקי אבותינו... בימינו [=ביו"ד, לשון רבים, לבין]... חלקנו [=בלא יו"ד, לשון יחיד] בתורתך", ומה נשתנה "צווארנו"?

ב. תפילין אחרי השקיעה - במג"א (סי' ל ס"ק ב) הובא מהמרדכי (בהל' קטנות הל' תפילין דף יג, סוף טור א) ש(גם להאומרים לילה לאו זמן תפילין מה"ת) מותר להניחן עד צאת הכוכבים, וכבר כ"כ בתשובות הגאונים שערי תשובה סי' קנג. וכיאר שם בארצות החיים (המאיר לארץ ס"ק ד), שחז"ל אסרו להניחן משום שלילה הוא זמן שינה, ואין זה אלא מצאת הכוכבים כמבואר בר"ס רלה, וכדברי רבינו בשו"ע שלו. וראה בס' פסקי תשובות שם הערה 11 בקשר להאמור בסידור, שמקורו בשער הכוונות סוף נוסח התפילה (ולא בא לפסוק זאת למי שטרם הניח תפילין היום).

'צווארנו' בסידורי חב"ד

בעניין השאלה ב'התקשרות' (פרשת ואתחנן, גיליון תשפ"ד) מה פשר ריבוי השינויים בסידורינו, שבחלק מהמקומות והרפוסים מופיע בלשון יחיד צווארנו ובחלקם בלשון רבים צווארנו. ויש לומר:

ידוע מה שכתב רש"י בספר משלי⁴ על הפסוק "כי לוי' חן... וענקים לגרורותיך", וזה לשונו הק': "לגרורותיך - לצווארך, ועל-שם שהקנה עשויה טבעות טבעות, קורא הצוואר בלשון רבים". ועל-פי-זה לכאורה אין מקום לדייק ולהקפיד כיצד לכתוב בסידור, וכפי שאכן קיימים השינויים בזה.

3 אלא שהוסרו ממנו הכוכביות של השבאי"ע, ונתוספו בו הטעמים של פסוקי תורה ונביאים, גם שינינו לכתוב שם הוי"ה מלא (לא שני יודין) - כבסדורים הקדמונים של רבינו.

4 א, ט.

ועוד יש לומר:

דלכאורה אכן צריך לומר צווארנו ללא יו"ד. והיינו בלשון (צוואר) יחיד דווקא, הן בכרכת אהבת עולם והן ב'הרחמן' שבכרכת המזון.

והטעם, היות שאנו מתכוונים בכרכות ותפילות אלו על צווארם של בני-ישראל, ובלשון הכתוב נאמר:⁵ "על צווארנו נרדפנו וגו'", צווארנו בלשון יחיד. וראה מה שכתב אדמו"ר הזקן בשו"ע⁶: "כל הברכות והתפילות תפשו לשון הכתוב בכל מה דאפשר".

אילו הכוונה בתפילה ובכרכת המזון הייתה אודות בית המקדש, היה מקום לדייק ולכתוב שם צווארינו עם יו"ד בלשון רבים, שאז הכוונה הייתה על שני המקדשות, כפירוש רש"י⁷.

הרב אשר גרשוביץ, צפת עיה"ק

ניגונים בתפילה

בקשר למה שנדפס ב'התקשרות', גיליון תשפ"ד, שהרכי שר את הניגון 'שאמיל' על המילים "פאר וכבוד... ", והעירו ממ"ש ב'לקט הליכות ומנהגי ש"ק' שערכתי, ששם נדפסה שנת תשכ"ב. הנה כנראה שזו היתה טעות הדפוס, וכבר רשמתי שצריך להיות תשכ"ג - ולא תש"כ (כמובא ב'התקשרות').
וכן רשום ביומן פרטי של אותה שנה.

הרב מיכאל זליגסון, קראון הייטס, ניו-יורק

5) איכה ד,ה.

6) או"ח סי' קסז ט"ה, ועוד.

7) בראשית מה,יד [וראה מש"כ לעיל הרב ראסקין בזה].

לזכות

אנשי החסד הדגולים

הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחי

ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,

בני הרה"ח ר' שלום ישעי' ע"ה דייטש